

Magdalena Kowalewska

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Wiedza a wyniki finansowe gospodarstw ekologicznych – studia przypadków

Wstęp

Wyniki finansowe gospodarstw rolniczych uzależnione są od wielu czynników – endogenicznych i egzogenicznych. Czynniki egzogeniczne nie są w pełni przewidywalne i rolnicy nie mają na nie wpływu. Wśród nich można wymienić m.in. warunki klimatyczne, politykę rolną państwa oraz popyt na płody rolne. Inaczej zaś jest z czynnikami endogenicznymi, do których zaliczamy m.in. powierzchnię i strukturę użytków rolnych, kierunki produkcji, park maszynowy oraz wiedzę i predyspozycje osobowościowe rolnika – menedżera przedsiębiorstwa rolnego.

„Prowadzenie gospodarstwa ekologicznego nie jest rzeczą łatwą – wymaga agronomicznego kunsztu” [Tyburski 2007, s. 29]. Po przestudiowaniu choćby fragmentu zasad gospodarowania w gospodarstwach ekologicznych trudno nie zgodzić się z tymi słowami. Prowadzenie gospodarstwa ekologicznego zgodnie ze sztuką wymaga gruntownego przygotowania teoretycznego oraz praktycznego.

Celem opracowania jest przedstawienie studiów przypadków wybranych gospodarstw ekologicznych w województwie mazowieckim oraz przybliżenie problemu wiedzy i wykształcenia jako czynników mających znaczny wpływ na wyniki finansowe takich gospodarstw.

Pojęcie wiedzy

Jednym z wielu zasobów każdego przedsiębiorstwa, w tym gospodarstwa rolniczego, jest wiedza, którą należy traktować jako odtworzeniowy czynnik produkcji [Baruk 2009, s. 17]. W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji wiedzy. Już starożytni filozofowie zastanawiali się, co kryje się pod tym pojęciem. Rozmyślenia Platona i jego ucznia Arystotelesa doprowadziły do wyłonienia się dwóch przeciwstawnych podejść do pojęcia wiedzy: racjonalizmu

i empiryzmu. W racjonalizmie uważano, że wiedzę zdobywa się w wyniku dedukcyjnego rozumowania, a powstała w ten sposób wiedza jest wolna od defektów. Jednym z wielu przedstawicieli tego poglądu był Kartezjusz, francuski filozof i matematyk, który za przykład prawd absolutnych uznawał matematykę. W podejściu empirycznym twierdzono, że nie istnieją prawdy pewne i nie możemy być pewni danych aksjomatów, nawet matematyki. Zwolennicy empiryzmu, do których można zaliczyć Georga Berkeleya, Johna Locke'a oraz Davida Hume'a, uważali, że „wiedzę zdobywamy na drodze indukcyjnego rozumowania powstałego na drodze doświadczenia zmysłowego”. Przedstawiciele tego nurtu krytykowali możliwość posiadania wiedzy wrodzonej. Dopiero Immanuel Kant podjął próbę połączenia empiryzmu i racjonalizmu, twierdząc, że wszelka wiedza pochodzi z doświadczenia, ale zaznaczał, że doświadczenie zmysłowe musi być poparte logicznym myśleniem [Pawluczuk 2004, s.12].

Według W. Okonia, „wiedza to treści utrwalone w umyśle człowieka w rezultacie gromadzenia doświadczeń i uczenia się”. W życiu człowieka szczególnie znaczenie mają dwie kategorie wiedzy: wiedza praktyczna i wiedza teoretyczna. Pierwsza z nich dostarcza informacji o tym, jak zmieniać przyszłość, druga zaś dostarcza danych o tym, jaka jest rzeczywistość [Okon 1998, s. 433]. W artykule wykorzystano definicję wiedzy zaproponowaną przez W. Okonia.

W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele podziałów wiedzy, jednak ekonomiści najczęściej wyodrębniają następujące rodzaje wiedzy [Wołoszyn 2005, s. 78]:

- wiedzieć „co” (know what),
- wiedzieć „dlaczego” (know why),
- wiedzieć „jak” (know how),
- wiedzieć „kto” (know who).

Wiedza typu „know what” odnosi się do wiedzy o faktach i ma znaczenie bliskoznaczne informacji, którą jesteśmy w stanie przesłać w postaci danych, liczb i raportów. Wiedza typu „know why” dotyczy praw zachodzących w naturze, ludzkim umyśle oraz społeczeństwie. Ten typ wiedzy jest szczególnie przydatny w naukach medycznych, przemyśle chemicznym, elektronicznym oraz ekonomii. Wiedza typu „know how” odnosi się do umiejętności wykonywania konkretnych czynności i zadań. W szczególności dotyczy ona kompetencji zawodowych pracowników, procesów produkcyjnych oraz metod rekrutacji pracowników. Typ wiedzy „know who” ukazuje, kto konkretnie jest posiadaczem wiedzy w danej dziedzinie, jaki jest zakres tej wiedzy oraz jakie zdolności i umiejętności do przekazywania tej wiedzy innym posiada dany specjalista [Pawluczuk 2004, s. 14]. Podział wiedzy nierozzerwalnie związany jest z jej cechami.

Wiedza jest zasobem bardzo szczególnym. W literaturze przedmiotu wymienia się następujące jej cechy: dominacja, niewyczerpalność, symultaniczność

i nieliniowość. Dominujący charakter wiedzy wynika z faktu, że coraz częściej wiedza wymieniana jest jako strategiczny i najistotniejszy zasób, zaraz obok kapitału, ziemi i pracy. Od efektywnego wykorzystania wiedzy zależy efektywność użycia i powiązanie pozostałych zasobów przedsiębiorstwa. Dzięki właściwemu wykorzystaniu wiedzy przedsiębiorstwo może realizować postawione cele oraz budować swoją pozycję na rynku. Wiedza jako jedyny zasób jest niewyczerpalna, nie ulega zużyciu, a jej wartość rośnie wprost proporcjonalnie do czasu i częstotliwości jej używania. Symultaniczność wiedzy oznacza, że może być ona wykorzystana jednocześnie przez wiele osób i w różnych miejscach. W przypadku tradycyjnych zasobów byłoby to niemożliwe. Ostatnią z czterech wymienionych cech wiedzy jest nieliniowość, zgodnie z którą nawet niewielka ilość wiedzy może okazać się kluczowa i implikować wiele korzyści oraz odwrotnie, ogrom wiedzy nie jest gwarantem sukcesu i może okazać się bezużyteczny. W przypadku tradycyjnych zasobów nie ma tego problemu, ponieważ wraz ze wzrostem ilości danego czynnika produkcji rośnie przewaga konkurencyjna przedsiębiorstw, która w znacznym stopniu wynika z korzyści skali [Pawluczuk 2004, s. 17].

Wiedza stanowi jeden z kluczowych zasobów przedsiębiorstw. Ze względu na szczególny charakter oraz cechy tego zasobu coraz więcej uwagi poświęca się roli tego czynnika we wzroście efektywności organizacji i jej rozwoju [Paliszkiecz 2009, s. 119].

Materiał i metodyka

Wybrani rolnicy prowadzący gospodarstwa ekologiczne charakteryzowali się różnym poziomem wiedzy ogólnej i fachowej. Obiekty badawcze zostały dobrane w sposób celowy. Kryteriami doboru celowego były powierzchnia upraw, kierunek produkcji oraz organizacja produkcji i zbytu. Badania przeprowadzono w 2009 roku w trzech celowo wybranych gospodarstwach ekologicznych, położonych w województwie mazowieckim. Materiałem źródłowym do badań były informacje z kwestionariusza wywiadu oraz dane z dokumentów znajdujących się w badanych gospodarstwach.

Charakterystyka obiektów badawczych

Wybrane gospodarstwa znajdowały się na terenie województwa mazowieckiego. Dwa z nich położone były w powiecie plockim, a jedno w powiecie przuskowskim. Podstawowe informacje dotyczące wybranych gospodarstw zamieszczono w tabeli 1.

Tabela 1

Wielkość i kierunki produkcji badanych gospodarstw w 2009 roku

Wyszczególnienie	S	M	J
Powierzchnia ogółem [ha],	23,29	11,6	6,14
w tym:			
UR	18,66	8,68	5,25
TUZ	1,41	–	–
GO	17,25	7,68	4,61
Sady	–	1	0,64
Produkcja roślinna	zboża, motylkowe, łubin, truskawka	warzywa, motylkowe, zboża, owoce	zioła, warzywa
Produkcja zwierzęca	kozy, konie bydło mleczne	bydło mleczne, króliki, drób	brak

Źródło: Badania własne.

W strukturze użytków rolnych gospodarstwa S ponad 92% zajmowały grunty orne, a 7,6% użytki zielone. W strukturze zasiewów tego gospodarstwa największy udział (54%) miały mieszanki traw i roślin motylkowych. Na drugim miejscu znalazły się zboża, których sumaryczny udział wynosił 32,7%. Związane było to z profilem produkcji zwierzęcej. Średnioroczny stan pogłowia kóz w gospodarstwie S wynosił 53 sztuki, krów mlecznych 5 sztuk, a koni 2 sztuki. W strukturze użytkowania gruntów ornych gospodarstwa M występowała wyraźna przewaga roślin motylkowych i zbóż. Udział tych grup roślin wynosił odpowiednio 42,3 i 39,2%. Pozostałą powierzchnię zajmowały sady, warzywa oraz rośliny okopowe. Gospodarstwo J nie prowadziło produkcji zwierzęcej. Grunty orne w całości przeznaczone były pod uprawy roślin i ziół. Okres produkcyjny w tym gospodarstwie trwał od początku marca do początku listopada. Na tej samej powierzchni w ciągu okresu produkcyjnego kilkakrotnie uprawiano warzywa i zioła.

Poziom wykształcenia a wyniki finansowe w badanych gospodarstwach ekologicznych

Wykształcenie można definiować na wiele sposobów. Najbardziej powszechnie jest charakteryzowanie wykształcenia przez stopnie oficjalnie obowiązującego systemu nauczania. Według tego kryterium można wyróżnić m.in. wykształcenie wyższe, średnie, zasadnicze zawodowe, gimnazjalne oraz podstawowe. Jednak nie zawsze posiadany dokument potwierdzający ukończenie szkoły jest gwarantem posiadanej wiedzy. *Encyklopedia popularna PWN* definiuje wykształcenie

znacznie szerzej, jako: „zasób wiedzy, umiejętności i sprawności umożliwiające jednostce poznanie otaczającego świata i skuteczne w nim działanie oraz wykonywanie określonego zawodu”, ponadto definicja encyklopedyczna zwraca uwagę, że wykształcenie jest „wynikiem kształcenia i samokształcenia”. Wiedza zdobyta w toku edukacji szkolnej na wszystkich szczeblach niewątpliwie daje solidne podstawy do wykonywania określonych zawodów oraz do skutecznego funkcjonowania w społeczeństwie. Należy jednak zaznaczyć, że do osiągnięcia jak najlepszych efektów działania w życiu zawodowym niezbędne są doświadczenie, praktyka oraz nieustanne samokształcenie i doskonalenie. Jest to szczególnie ważne w zawodach, w których fachowa wiedza ma istotne znaczenie. Wśród wielu z nich należy z pełnym przekonaniem wyróżnić zawód producenta rolnego, a w szczególności rolnika prowadzącego gospodarstwo ekologiczne. Czynniki wiedzy odgrywa niezwykle istotną rolę w produkcji ekologicznej. Wiedzę fachową rolnicy zdobywają przede wszystkim przez doświadczenie oraz samokształcenie. Doświadczenie jednoznacznie związane jest z czasem prowadzenia gospodarstwa rolnego, dlatego też rolnik ma na nie stosunkowo niewielki wpływ. Inaczej sytuacja przedstawia się w przypadku samokształcenia. Jego intensywność oraz efekty zależą głównie od rolnika, jego chęci oraz motywacji.

Rolnicy prowadzący gospodarstwo ekologiczne mogą zdobywać wiedzę fachową z wielu źródeł. Należy tutaj wymienić:

- literaturę fachową,
- prasę branżową,
- kursy,
- szkolenia,
- udział w konferencjach,
- broszury informacyjne,
- konsultacje z doradcami rolniczymi oraz specjalistami,
- serwisy internetowe dotyczące rolnictwa ekologicznego,
- porady innych rolników ekologicznych.

Każde z tych źródeł ma swoje wady i zalety. Różnią się też między sobą pod względem jakości, wiarygodności, dostępności oraz stopnia łatwości przekazu. Zapewne za najbardziej wiarygodne źródło informacji można uznać literaturę fachową. Jednak badani rolnicy zwracali uwagę na fakt, że literatura przedmiotu zawiera mało wskazówek praktycznych oraz konkretnych rozwiązań, które pozwoliłyby skutecznie i sprawnie wprowadzić teorię do praktyki.

Zwracając uwagę na wpływ wykształcenia na jakość prowadzonej produkcji rolniczej, której konsekwencją są wyniki finansowe, w kwestionariuszu wywiadu zamieszczono pytania dotyczące źródeł pozyskiwania wiedzy. Badani rolnicy różnili się między sobą poziomem oraz rodzajem wykształcenia. Rolnik S i jego żona mieli wykształcenie wyższe, w tym rolnik rolnicze. Rolnik M był

absolwentem technikum rolniczego, a rolnik J i jego żona ukończyli technikum ogrodnicze. Respondenci różnili się między sobą również aktywnością w zakresie uczestnictwa w różnego rodzaju kursach oraz szkoleniach. Najsłabiej pod tym względem wypadł rolnik M, który tylko w początkowym okresie prowadzenia działalności ekologicznej uczestniczył w kursach organizowanych przez Ekoland oraz ośrodki doradztwa rolniczego. Zdecydowanie większą aktywność w tym zakresie przejawiali pozostali dwaj rolnicy. Rolnik J i jego żona regularnie korzystali z ofert szkoleniowej firmy certyfikującej Bioekspert. Brali udział w kursach organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, a także przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie. Rolnik S i jego żona również nieustannie pogłębiają swoją wiedzę oraz chcą się doskonalić, dlatego też uczestniczą w wielu fachowych kursach, szkoleniach oraz konferencjach. Wielokrotnie sami prowadzili kursy z zakresu rolnictwa ekologicznego, naturalnego gospodarowania, zdrowego stylu życia i nie tylko. Rolnik S uczestniczył również w kursach dotyczących roślin genetycznie modyfikowanych.

W celu zidentyfikowania zależności między wiedzą a wynikami ekonomicznymi badanych gospodarstw podjęto próbę oceny szeroko pojętego poziomu wykształcenia.

Jak podaje literatura przedmiotu [Klepcki 1999, s. 122], do jakościowej analizy zasobów kapitału ludzkiego można wykorzystać wskaźnik koncentracji wykształcenia. Należy jednak pamiętać, że ocena zasobów wiedzy jest bardzo złożona i jego wielkość należy traktować w sposób orientacyjny. Wskaźnik koncentracji wykształcenia oblicza się według następującego wzoru:

$$WKq = \frac{\sum Jq}{R} \cdot 100$$

gdzie:

Jq – jednostki kwalifikacji dla rolników, którzy uzyskali tytuł kwalifikacyjny: ukończyli szkoły zawodowe – 5, średnie – 15, wyższe – 20 punktów,

R – liczba producentów w analizowanej grupie [Klepcki 1999, s. 122].

Jest to jednak wskaźnik, który nie odzwierciedla w pełni faktycznego poziomu wykształcenia badanych rolników. W związku z tym w trakcie analizy poziomu wykształcenia podjęto próbę oceny punktowej wykształcenia poszczególnych respondentów. W tym celu wykorzystano m.in. zmodyfikowaną skalę jednostek kwalifikacji, stosowaną do obliczania wskaźnika koncentracji wykształcenia (wykształcenie zawodowe – 5, średnie – 15, wyższe – 20 punktów). W ten sposób każdemu z rolników przyznano odpowiednią liczbę punktów, stosownie do formalnego poziomu wykształcenia. Dodatkowo przyznano punkty

za uczestnictwo w poszczególnych kursach, konferencjach i szkoleniach oraz za czytelnictwo prasy i literatury fachowej. Przyjęto, że uczestnictwo w kursach i szkoleniach przynosi więcej wymiernych korzyści w kontekście poszerzania wiedzy. W związku z tym za uczestnictwo w poszczególnych kursach każdy z rolników mógł otrzymać 1 punkt. Rola regularnego czytelnictwa prasy i literatury fachowej w pogłębianiu wiedzy jest mniejsza niż uczestnictwa w kursach i szkoleniach, w związku z tym za czytelnictwo poszczególnych pozycji przyznawano 0,5 punktu. Jeden punkt przyznano również za uczestnictwo w specjalistycznych szkoleniach oraz za korzystanie z profesjonalnych porad ekspertów. Szczegółowe zestawienie punktów przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2

Zestawienie punktów określających poziom wykształcenia badanych rolników

Wyszczególnienie	S	M	J
Wykształcenie	20	15	15
Kursy organizowane przez:			
Ekoland	1	1	0
Jednostkę certyfikującą	1	1	1
Gminę	0	0	1
Urząd Marszałkowski	0	0	1
ODR	1	1	1
Inne	3	0	0
Uzupełnianie wiedzy przez czytelnictwo:			
– literatura fachowa	0,5	0	0,5
– prasa branżowa	0,5	0,5	0,5
– broszury informacyjne	0,5	0,5	0,5
– strony internetowe nt. rolnictwa ekologicznego	0,5	0	0,5
Konferencje	1	0	1
Specjalistyczne szkolenia	1	0	1
Pomoc doradcy/specjalisty	0	1	0
SUMA	30	20	23

Źródło: Badania własne.

Dochód rolniczy netto i poziom wykształcenia rolników w ocenie punktowej zostały przedstawione w tabeli 3.

Tabela 3

Dochód rolniczy netto i poziom wykształcenia rolników w ocenie punktowej

Wyszczególnienie	S	M	J
Suma punktów	30	20	23
Dochód rolniczy netto/miesiąc [zł]	2 301,00	1 398,79	2042,42

Źródło: Badania własne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że im więcej punktów za wykształcenie uzyskał badany rolnik, tym lepsze były wyniki finansowe prowadzonego przez niego gospodarstwa. Badania empiryczne miały charakter pilotażowy i służyły weryfikacji narzędzia badawczego. Trudno więc jednoznacznie zweryfikować przyjęte założenie badawcze. W celu pełnej weryfikacji postawionej hipotezy należałoby przeprowadzić badania na reprezentacyjnej próbie.

Podsumowanie i wnioski

Na podstawie opisanych studiów przypadków można stwierdzić, że im większą wiedzę fachową posiadał rolnik prowadzący gospodarstwo ekologiczne, tym lepsze były wyniki finansowe prowadzonego przez niego gospodarstwa ekologicznego. W analizie porównawczej studium przypadku stwierdzono, że im wyższe było wykształcenie rolników prowadzących gospodarstwo ekologiczne, tym wyższy osiągali oni dochód rolniczy netto. Studia przypadków wskazują na potrzebę kontynuowania badań o charakterze interdyscyplinarnym na większych populacjach właścicieli gospodarstw ekologicznych. W badaniach należy również uwzględnić podział źródeł zdobywania wiedzy (ogólnej i fachowej) w ramach systemu kształcenia oraz doskonalenia zawodowego.

Literatura

- BARUK J.: *Zarządzanie wiedzą i innowacjami*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.
- Encyklopedia popularna PWN*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- KLEPACKI B.: *Ekonomika i organizacja rolnictwa*. Wydawnictwo Szkolne i pedagogiczne, Warszawa 1999.
- METERA D.: *Organic Agriculture in Poland: Alternative Income Through Extensive Land-use*. http://www.organic-europe.net/country_reports/poland/default.asp
- OKOŃ W.: *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998.
- Organic farming in the European Union-Facts and figures*. European Commission, Bruxelles 2005.
- PALISZKIEWICZ J.: *Próby wyceny kapitału intelektualnego – identyfikacja podstawowych problemów*. Zeszyty Naukowe SGGW, *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* nr 78 (2009). 2009.
- PAWLEWICZ A.: *Bariery funkcjonowania przedsiębiorczości zespołowej producentów ekologicznych surowców żywnościowych*. Roczniki Naukowe SERiA, tom XI, zeszyt 1.
- Raporty GIJHARS: *Rolnictwo ekologiczne w Polsce 2000–2008*.
- RUNOWSKI H.: *Rolnictwo ekologiczne – rozwój czy regres?* Rocznik Nauk Rolniczych, Seria G – *Ekonomika Rolnictwa*, tom 96, zeszyt 4.

- SOŁTYSIAK U.: *Rolnictwo ekologiczne – od producenta do konsumenta*. Praca zb. pod red. U. Sołtysiak. Stowarzyszenie EKOLAND i Stiftung Leben&Umwelt, Warszawa 1995.
- SOOBY J.: *Investing in Organic Knowledge: Impacts of the First 13 Years of OFRF Grant-making*. Organic Farming Research Fundation, California 2006.
- TYBURSKI J., ŻAKOWSKA-BIEMANS S.: *Wprowadzenie do rolnictwa ekologicznego*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007.

Knowledge v.s. financial results of organic farms a case study

Abstract

The case study of selected organic farms located in Mazowieckie region was presented in this article. The importance of knowledge and information as a factor affects the financial situation of organic farms was identified.

